

Apa és fia

„Marosszék [...] erdőtenyésztésre helyök elég és mégis elhanyagolják, s ez az oka, hogy következő 15 falunak erdeje nincs [...]”

/Benkő Károly: Marosszék ismertetése, 1868-1869. 14./

Benkő Ferenc (Magyarláros, 1745-1816, Nagyenyed) az apa és *Benkő Károly* (Nagyenyed, 1805-1863, Mezőszentkirály) a fiú. Mindketten iskoláikat Nagyenyeden végezték, de Ferenc innen 1776-ban német föld egyetemeire ment, nevezetesen Jénába és Göttingába, hol különösen természetrajzi előadásokat hallgatott.

Az apa Erdélybe történő hazatérése után előbb nagyszombati református lelkész, majd 1790-től Nagyenyeden a természetrajz, a földrajz és a német nyelv tanára, ahol haláláig működött. Az itteni természettudományi múzeum az ő tevékenységének köszönhetően létesült.

Károly Nagyenyeden a jogi és a bölcsész szak elvégzése után Marosvásárhelyen, Maros- és Csíkszéken hivatalnokoskodott, illetve Mezőkövesden (Székelykövesden) gazdálkodott.

Mindketten termékeny szakírók voltak. Az apa legismertebb munkája a Kolozsvárt 1786-ban megjelent *Magyar mineralogia, azaz a kövek és érczek tudománya* c. könyve. Tevékenységének erdészettörténeti jelentőséget azonban az a kéziratban maradt, Göttingában 1781-ben megírt „*Az Hasznos Gazdaságról, Melyet Prof Bekmán Ur Tanításából maga számára irt, és halgatott különös Professioján Benkő Ferentz de K. Batzon. v. D. M. Göttingában MDCCLXXXI*” című, 197 oldalas írása ad, melyben erdészeti ismereteket is közölt. A kéziratban a „feltáblázás”-ról, azaz a vágásszabályozás és egyben az erdőrendezés kezdeti formájáról olvashatunk: „Arra kel vigyázni, mind a privatus Gazda, mind a Publicumnak, hogy az az Erdőt jó moddal sokáig meg tarthassa erre szükséges az Erdők el osztása, és azokk el nevezése hogy idő szakaszonként élne az Ember” /103./.

Benkő Károly életét Erdély történetének megírására áldozta, de vállalkozását nem koronázta siker. Szorgalmas évei mégsem múltak el nyomtalanul. *Csik-, Gyergyó- és Kászsorszék leírása* /Kolozsvár, 1853./, *Marosszék ismertetése* /uo. 1868-69./ c. könyvei emléket állítanak nevének. Mindkét munkája, valamint *Marosvásárhely Sz. K. város leírása*, 1862-ben kelt kézírata (lemásoltatott az 1912. évben) számos erdészettörténeti adatot, ismertetést tartalmaz, így értékes agrártörténeti forrás is.

Mint csíkszéki hivatalnok saját tapasztalatai alapján írt az ottan alkalmazott erdőkitermelésről: „Épületi tüzi, ugy mesteri mivekre kívántató fáí Csíknak Gyergyónak és Kászonnak most még *alkalmasint* vannak, nóha legtöbb helyeken messziről hordják, de a hibás kezelés miatt naponta pusztulnak, mivel roszszul csontorgáson [csonkítottan, csonkán] *vágják, égetik és gazolják, sőt czélszeretlen irtják* is, legnevezetesebben a csaposokkal szőlőkarókkal t.i. a legszebb egyenes csak öt vagy hat éves fiatalokat, melyekből mindenfélére alkalmasabb fák nőhetek volna, levágva - azokból készítik minden kül és bel kerítéseiket, két oldalról földben vert gúzzsal összekötött karók közzé egyenesen egy német öl magosra rakván, ezekre megszámithatatlan ezerei fordítódnak évenként a fenyőfáknak. ...”/I. 35./

Csíkszékkel kapcsolatos munkája lényeges adatokat közölt a „*revendikált*” (visszaszerzett) *havasokról*, melyeket 1783. május 27-én II. József a székely határőrkatonaság javára és előmenetelére adott. Ezzel az intézkedésével könnyíteni akart azokon a terheken, amelyeket a határőrkatonai szolgálát jelentett. 1784 tavaszán az *első gyalog székely határőrezred* a Csíkszék vonalába eső havasokat birtokba is vette, és haszonbérbeadás útján jövedelmezett. A bevételt eleinte felosztották a határőr családok között, később pedig a bérfelosztást megszüntették s *ezredi közös ruházati pénztárt* alapítottak. /Pál Gábor: A székelyföldi közbirtok és az agrárreform. Magyar Kisebbség 1923. 53./

A „*revendikált*” havasokkal kapcsolatosan fontos annak ismerete is, hogy a moldvaiak elfoglalása előtt ezek közerdők voltak. Ezzel kapcsolatosan idézzük *Benkő Károly* 1853-ban leírt, alábbi sorait: „Ezen havasok állandóan Ditrohoz, Szárhegyhez, Gy.Sz. Miklóshoz, Tekerőpatához *Gyergyóban*; Cs.Sz. Domokoshoz, Szent Tamáshoz, Jenőfalvához, Kartzfalvához, Dánfalvához, Madarashoz, Sz. Miklóshoz, Delnéhez, Pálfalvához, Csomortánhoz, Csobotfalvához *Fel Csikban*; Mindszenthez, Ménasághoz, Sz. Györgyhez, Sz. Mártonhoz, Csekefalvához *Al-Csikban*; Kászón Ujfaluhoz, K. Jakabfalvához, K. Altizhez, K. Impérfalvához *Kászónban* tartoztak. A fennírt falvaknak székelybéli határaikból foglalvák; ma is megvannak leveleik azokról.” /Benkő Károly: Csik-, Gyergyó- és Kászonszék leírása, 1853. II. 162./ Benkő idézett sorai tehát arra utalnak, hogy a „*revendikált*” havasok - a későbbi Csíki Magánjavak - moldvai elfoglalásuk előtt a faluközösségek tulajdonai voltak, ezek jogutódjai pedig a későbbi közbirtokosságok lettek.

Benkő munkájában megemlékezett az 1852-1856 között működő *Márk-pataki kincstári erdőkezeléséről* is: „*Márk-patakon* lakik a vissza keblezett havasokra felügyelő Tiszt - most Koch Ur, egy Cs. K. Erdősz, és egy Ellenőr írnökával ” /161./

Érdekesek azok az adatai is, melyek a *nádmézsfőzésre* utalnak: „Tapolcza határa nyugoti részében a kis és a nagy Kurtafeje vagy *Nádmézház* nevű helyen a Lakosok állításaik szerint a *juharfák nedvéből* nádmézet főző ház volt, mely nem rég hagyatott fel” /uo. II. 17. és 18./ Ezzel kapcsolatosan megemlíjtjük azt is, hogy 1811-1812-ben a közigazgatási felsőbb hatóságok szorgalmazták a

juharfa nedvéből a cukor - a „nádméz” - főzését azáltal, hogy a törvényhatóságoknak megküldték *Nagy Ajtai ifjabb Cserei Farkas* ezirányú munkáját.

A *pisztrángozók* érdeklődésére tarthat igényt Benkőnek az alábbi adata: „[Pisztráng] Tavai. 1. Legmélyebb és nagyobb Gy.Sz. Miklóshoz tartozó Békás havasi falu keleti részében Veress nevű 1837-ben két hegyek elsűjedvén, azoknak helyeikre támadott, ma pisztrángokkal bővelkedő” /uo. 33./. Vagyis, a Gyilkos-tó elnevezés későbbi eredetű.

Benkő Károlynak a *Marosszék ismertetése (1868-1869)* c. könyvéből a mottóban idézett rész már más természetű. Ebben az *erdőhiány* okozta bajokat eleveníti fel: az eltüzelt trágya a szántóföldek terméketlenné tétele által a szegénységet még inkább elmélyíti: „Sokat segít rajtok [a Mezőség lakóin] a törökbuza csusza, bogáncs s más kóré gyűjtése, szalma, tós helyeken a nád, de ezek sem pótolják a *fahiányt*, ugy a ganévali tüzelés sem, melyet ma csak a rondák használnak, az okosabbak trágázásra fordítván /14./.

„*A fának sorsa van, sokféle.*” - olvashatjuk *Nagy László* Adok nektek aranyvesszőt című, 1979-ben megjelent össze-gyűjtött prózai írásában /161./ „*Mi lesz ebből a fából?*” - kérdezte apjától a költő gyermekkorában. „*Ebből tűzgerenda!*” - válaszolta legtöbbször az apja, kinek szava úgy érte, mint a fejszecsapás. „*Néha egy-egy hasábot ágyamba vittem, vele aludtam.*” - olvashatjuk tovább a költő vallomását, amivel mintegy példázni akarta vonzalmát a fához. *Nagy László* költői prózája *mindnyájunkat* csak arra biztathat, hogy elődeink - az egykori Benkő Károlyok - faféltő sorait kellő megbecsüléssel olvassuk.

AZ ERDÉLYI RÉGIBB
ÉS KÖZELEBBI VADÁSZATOK
ÉS VADAK

Újfalvi Sándor
öreg vadásztól
Kolozsvárt
1854^{ik} évben

Magvető Könyvkiadó
Budapest